

ქვეყანაში სისხლის სამართლის პოლიტიკა უნდა შეიცვალოს

ჯემალ გახაკიძე, სტუ-ს სრული პროფესორი

XX

სანამ სისხლის სამართლის პოლიტიკის შეცვლის აუცილებლობის დასაბუთებას შევუდგები მინდა წარსული გავიხსენო. 70-80-იან წლებში ვმუშაობდი შინაგან საქმეთა სამინისტროს სისტემაში სხვადასხვა თანამდებობებზე, მათ შორის წლების განმავლობაში საგამოძიებო სამსახურის უფროსად და მინისტრის მოადგილედ. სწორედ ამ პერიოდში სხვადასხვა დროს მონაწილეობა მაქვს მიღებული რამდენიმე კოლეგიის მუშაობაში, სადაც იხილებოდა რესპუბლიკაში პატიმართა რაოდენობისა და მათი დასაქმების პრობლემები. მთელი პასუხისმგებლობით მინდა აღვნიშნო, რომ პატიმართა რიცხვი თუ 10 000-ს გადაჭარბებდა, ეს იყო განგაშის საფუძველი და იქმნებოდა სასწრაფოდ სპეციალური კომისია იმ მიზეზების გასარკვევად, თუ რა განაპირობებდა პატიმართა ზრდის ტენდენციას. მე არაერთი ასეთი კომისიის წევრი გახლდით და როგორც წესი იწყებოდა ფიქრი ამინისტიის აქტის გამოცემის თაობაზე, ნაკლებად მძიმე დანაშაულის ჩამდენთათვის და პირველად ნასამართლეები პირებისათვის არასაპატიმრო აღმკვეთი ღონისძიებების გამოყენების აუცილებლობაზე. დანაშაულთან ბრძოლის მაშინდელი სისტემა სიმკაცრით გამოირჩეოდა და მისთვის ეს დამახასიათებელიც იყო, მიუხედავად ამისა მიუღებელი და საგანგაშო იყო პატიმართა ზრდის ტენდენცია, მით უმეტეს, თუ ეს ციფრი 10 000-ს გადაჭარბებდა. საქართველოს მოსახლეობა 4.5 მილიონს აღემატებოდა.

სწორედ ამ გარემოებებმა მიიბიძგეს გამომეთქვა ზოგიერთი მოსაზრება არსებული სისხლის სამართლის პოლიტიკის შეცვლასთან დაკავშირებით.

მხარეთა თანასწორობა და უმჯობრობითობა

ჩვენი აზრით მხარეთა თანასწორობა და შეჯიბრებითობა სისხლის სამართალწამოებისას აშკარად ფორმალურ ხასიათს ატარებს, ის განსაკუთრებით პრობლემატურია გამოძიების სტადიაზე. ფორმალურად კანონმდებელი აფიქსირებს დაცვისა და ბრალდების მხარის თანასწორობას და შეჯიბრებითობას და ამასთან დაცვის მხარეს შეზღუდული და აკრძალული აქვს მთელი რიგი საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარება (მათ შორის ჩხრეკა, ამოღება), მაშინ როცა პროკურორისათვის გარდა იმისა, რომ მინიჭებული აქვს ამ თვალსაზრისით ფართო უფლებები, მის განკარგულებაშია „მძიმე არტილერია“ ოპერატიულ-სამძებრო აპარატების სახით, რომელთა მიერ მოპოვებულ მონაცემებს ლამის წინასწარ დადგენილი ძალა აქვს, რაც ერთ-ერთ ფუნდამენტურ პრინციპს – „არცერთ მტკიცებულებას არა აქვს წინასწარ დადგენილი ძალა“ (მე-13 მუხლი) ეწინააღმდეგება. ამასთან სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით არ არის გათვალისწინებული დაცვის მხარისთვის ხელმისაწვდომი საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარების პროცედურა. სწორედ ამითაა განპირობებული, რომ სასამართლოში განხილულ საქმეებში დაცვის მხარის მიერ ჩატარებული საგამოძიებო მოქმედებები პრაქტიკულად არ მოიპოვება.

ხსენებული ხარვეზების აღმოფხვრისა და საპროცესო კანონმდებლობის სრულყოფის მიზნით აუცილებელია

სისხლისსამართალწარმოების პროცესში ბრალდებისა და დაცვის მხარეთა უფლებების დაბალანსება.

გამომძიებელი

მოქმედ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-3 მუხლის მე-9 ნაწილის თანახმად პროკურორთან ერთად გამოძიებელიც მოიაზრება ბრალ-დების მხარედ. ვფიქრობთ გამოძიებლის სტატუსს აუცილებლად უნდა ჩამოცილდეს ბრალდების ფუნქცია და ასეთი უნდა დაეკისროს მხოლოდ პროკურორს, ხოლო გამოძიებელი უნდა გახდეს ნეიტრალური, მიუკერძოებელი თანამდებობის პირი, რომელსაც უნდა დაეკისროს მხოლოდ სისხლის სამართლის საქმის სრულყოფილი, ყოველმხრივი და ობიექტური გამოძიება. მან ერთნაირი მონდომების ხარისხით უნდა შეერიბოს, როგორც გამამტყუნებელი, ასევე გამამართლებელი მტკიცებულებები და დაადგინოს როგორც დამამძიმებელი, ასევე შემამსუბუქებელი გარემოებები. ამასთან, ერთმანეთისგან მკვეთრად უნდა გაიმიჯნოს გამოძიება და პროკურორის მიერ განხილული დისკრეციული სისხლის სამართლებრივი დევნა და მისი მხრიდან გამოძიების საპროცესო ხელმძღვანელობა;

ვფიქრობთ კანონმდებელმა ხელაწყოფად გააუფასურა გამოძიებლის ინსტიტუტი, იგი საქმეზე პრაქტიკულად არავითარ გადაწყვეტილებას არ ღებულობს და პროკურორის ტექნიკური თანაშემწის როლში გვევლინება. გამოძიებელს არ გააჩნია რა არავითარი უფლებამოსილება არც რაიმე პასუხისმგებლობას გრძნობს გამოძიებული საქმის მიმართ. სინამდვილეში კი გამოძიებელი თავის თავს პროკურორის „ოპონენტად“ უნდა თვლიდეს. აქ კანონმდებლის მიზანი, მხოლოდ ერთია პროკურორმა დაუბრკოლებლად, ყოველგვარი შიდა წინააღმდეგობის გარეშე განახორციელოს სისხლისსამართლებრივი დევნა მისთვის სასურველი შედეგების დადგომის მიზნით. ჩვენ ზემოთ აღვიშენეთ, რომ აუცილებელია ბრალდებისა და დაცვის მხარეთა უფლებების დაბალანსება. სწორედ გამოძიებლისათვის დამახასიათებელი ფუნქციების აღდგენას მივიჩნევთ დაბალანსების ერთ-ერთ ფაქტორად.

უფრო რთულადაა საქმე გამოძიებლის ორგანიზაციული და პროცესუალური დამოუკიდებლობის თვალსაზრისით. მაგალითად შსს-ს გამოძიებლები ოპერატიულ-სამძებრო სამსახურების უშუალო დაქვემდებარებაში იმყოფებიან და მათი ნება-სურვილის შემსრულებლად გვევლინებიან. საკმარისია აღინიშნოს, რომ გამოძიების საქმიანობის ორგანიზაციული ხელმძღვანელობის მიზნით შსს-ს ცენტრალური აპარატი გაუქმებულ იქნა, სამაგიეროდ განსაკუთრებული ადგილი დაიკავა კუდ-მა და სოდ-მა, თავის „საკუთარი“ გამოძიებლებით.

ეს მოვლენა მით უფრო საშიში გახდა, როცა ოპერატიულ-სამძებრო ღონისძიებებით მოპოვებული „მტკიცებულებები“ (ფარული ვიდეო, აუდიო ჩაწერა, სატელეფონო საუბრების მოსმენა, ფარული თვალთვალი და სხვა) თავის დროზე „აღიარებითი ჩვენებისათვის“ მინიჭებულ მნიშვნელობას გაუთანაბრდა. უფრო მეტიც ამ გზით მოპოვებული მონაცემების გადამოწმება-გამოძიების მიერ სისხლის სამართლის საპროცესო წესით არ ხდება და სასამართლოები იღებენ მათ, როგორც დასაშვებ მტკიცებას. დასანანი, რომ გამოძიებისა და ოპერატი-

ული სამსახური ფუნქციების დაახლოების ერთ-ერთი პირველი მომხრე ჩვენ გახლდით. მიზანი მარტივი იყო, რაც შეიძლება სწრაფი გამოძიების უზრუნველყოფა, ამასთან გამოგვერიცხა ამ ორ სამსახურს შორის ბიუროკრატია და პარალელიზმი. ეს მხოლოდ მაშინ იყო დასაშვები თუ ყველაფერი გამოძიების პასუხისმგებლობით და მისი ხელმძღვანელობით განხორციელდებოდა. მოხდა პირიქით, გამოძიებულმა დაკარგა ყველანაირი პროცესუალური დამოუკიდებლობა და იგი ოპერატიული სამახსოვრების მეტად საშუალებაში ზეგავლენის ქვეშ აღმოჩნდა. სამწუხაროდ, კარგი წამოწყება გამოძიების რეფორმასთან დაკავშირებით ასე დამთავრდა.

გამოძიებასთან დაკავშირებით გვაქვს რამდენიმე წინადადება:

1. უნდა განისაზღვროს გამოძიების სტატუსი სისხლის სამართალწარმოებაში და იგი მსოფლიოში დღეს აღიარებულ რომელიმე მოდელში უნდა ჩაჯდეს.

2. მხოლოდ სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით უნდა მოწესრიგდეს ფარული გამოძიება და არა კანონით ოპერატიულ-სამსახური საქმიანობის შესახებ.

3. უნდა გადაიხედოს და შეფასდეს რამდენად გაამართლა გამოძიების დეცენტრალიზაციამ (დღეს ის სსსკ-ის 34-ე მუხლის თანახმად 7 უწყებაშია გადანაწილებული) და ზომ არ იქნება უმჯობესი დანაშაულთა სახეების, მისი ბუნების გათვალისწინებით გამოძიება ორი მიმართულებით განვიხილოთ: კრიმინალური გამოძიება და ფინანსურ დანაშაულთა გამოძიება. აქედან გამომდინარე კრიმინალური გამოძიების უფლება მიენიჭოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს, ხოლო ფინანსური დანაშაულის – ფინანსთა სამინისტროს.

დაზარალებული

დაუსაბუთებლად იგნორირებული დაზარალებლის უფლებრივი მდგომარეობა სისხლისსამართალწარმოების პროცესში, მოქმედი საპროცესო კანონმდებლობით დაზარალებული ბრალდების მხარეს აღარ წარმოადგენს და ის გათანაბრებულია მოწმესთან (სსსკ 56-ე მუხლი). ფიქრობთ კანონმდებლობის მიერ დაზარალებულის სტატუსის ასეთი სახით დარეგულირება უმთავრესად განპირობებულია იმით, რომ პროკურორმა დაუბრკოლებლად მიიღოს გადაწყვეტილება საპროცესო შეთანხმებასთან დაკავშირებით. დაზარალებული საერთოდ უსამართლოდაა გაძევებული სისხლის სამართალწარმოების პროცესიდან და უგულვებელყოფილია მისი ფუნქციონირების უფლება. ეს მაშინ, როცა უმეტეს შემთხვევაში გამოძიების და სისხლის სამართლის დევნის დაწყების საფუძველი სწორედ დაზარალებულის განცხადებაა.

ბოლო წლებში ქვეყანაში აშკარად მახინჯი ფორმა მიიღო საპროცესო შეთანხმებამ და სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული დანაშაულებსათვის იგი ვაჭრობის საგნად იქცა, უფრო მეტიც თითოეული მუხლს დამნაშავეს პიროვნებისა და მისი ფინანსური შესაძლებლობების გათვალისწინებით თავისი ფასი დაედო.

უფრო მეტიც სისხლის სამართლის პოლიტიკა საპროცესო შეთანხმებასთან დაკავშირებით ქვეყნის ფისკალური პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილი გახდა, რაც ერთ-ერთ ყველაზე საშიშ მოვლენად იყო მიჩნეული ყველგან და ყოველთვის.

ამასთან დაკავშირებით მიგვაჩნია დაზარალებულის უფლებამოსილება გაიზარდოს და მას უფლება მიეცეს სისხლისსამართლებრივი დევნის არ დაწყების ან შეწყვეტის, მათ შორის საპროცესო შეთანხმების დროს ეს

გადაწყვეტილება ერთჯერადად გაასაჩივროს არა ზემდგომ პროკურორთან, როგორც ეს გათვალისწინებულია სსსკ-ის 106-ე მუხლის პირველი ნაწილით, არამედ უფლება უნდა მიეცეს ასეთი გადაწყვეტილებები გაასაჩივროს სასამართლოში, რომელთა პროცედურული წესები კონტინენტური ევროპის ქვეყნებში (საფრანგეთი, გერმანია, ესპანეთი და ა.შ.) დანერგულია და აპრობირებული. კიდევ მეტი, დაზარალებული უნდა წარმოადგენდეს ბრალდების მხარის სრულუფლებიან სუბიექტს და უფლება უნდა ჰქონდეს განაჩენის სააპელაციო და საკასაციო წესით გასაჩივრებისა. რაც შეეხება საპროცესო შეთანხმებას, იგი უნდა ემსახურობდეს განსაკუთრებით საშიში კრიმინალების, მათ შორის ორგანიზებული დანაშაულებრივი დაჯგუფებების ხელმძღვანელების, ორგანიზატორების და წამქეზებლების მხილების საქმეს და ამის სანაცვლოდ საპროცესო შეთანხმებას სასჯელზე და ბრალზე, და არა მათ გამოყენებას ფულით. თავის დროზე სწორედ ამ იდეის განხორციელებას ემსახურებოდა საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტის შემოღება აშშ-ში და რიც ევროპის ქვეყნებში.

კიდევ ერთ ჩვენის აზრით მნიშვნელოვან პრობლემაზე გვინდა გავამახვილოთ ყურადღება – გამამართლებელი განაჩენების რაოდენობაზე. საქმე გვაქვს ქვეყანაში გამამართლებელი განაჩენის მიმართ სისხლის სამართლის პოლიტიკის მხრიდან ფაქტურად უარის თქმასთან. საზოგადოებისათვის უკვე კარგად ცნობილ მიზეზებთან ერთად, გამამართლებელ განაჩენებთან მიმართებაში ასეთი მდგომარეობა განპირობებულია იმანაც, რომ უარი ვთქვით სისხლის სამართლის საქმის დამატებით გამოძიებაში დაბრუნებაზე. აქ უპირაინი იქნება მხოლოდ მშრალი სტატისტიკით შემოვიფარგლო. 70-80-იან წლებში გამამტყუნებელი და გამამართლებელი განაჩენების შეფარდება ასეთი იყო: ყოველ ას საქმეზე 5-7 საქმე გამამართლებელი განაჩენით მთავრდებოდა. ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში კი ყოველ ათას საქმეზე გამამართლებელ განაჩენთა რაოდენობა სამის ფარგლებში მერყეობს.

დასკვნა: „ქართული ოცნების“ პოლიტიკაში მოსვლით სავსებით შესაძლებელია საქართველოს სისხლის სამართლის პოლიტიკაში გაბატონებულ ნულოვან ტოლერანტობას სამართლიანობა ჩაენაცვლოს. დღეს ასეთი მიდგომა საქართველოსათვის გადაუდებელ აუცილებლობას წარმოადგენს და ამის კარგ მაგალითს იძლევა აშშ-ს ნაციონალური კომისიის 1996 წლის მე-11 რეკომენდაცია, რომელშიც ხაზგასმითაა აღნიშნული, რომ „სისხლის სამართლის იუსტიციის დღის წესრიგი სასურველია შეიცვალოს ომიდან მშვიდობისაკენ“.

Jemal Gakhokidze
Full professor

SUMMARY

In Georgia policy of criminal law should be changed immediately to humanity and fairness. Georgian law production was disfigured by cruelty and zero tolerance. Because of this, equality and competition of sides must become real. Investigation must fit some recognized model of the world. The investigator should not be busy only with the function of charge. The victim should become valuable participant of the process. As for verdict of not guilty, it should be perceived as the expected result of criminal law.